

Mobil-telefónia és az IKT Kínában: A vándormunkások esete a Gyöngy-folyó deltájában

Dél-Kínában a vándormunkások a legalacsonyabb jövedelmű csoporthoz tartoznak, az utóbbi években mégis meredeken emelkedett közöttük a mobiltelefonnal rendelkezők száma. Még érdekesebb, hogy az általuk használt mobiltelefonok ára havi jövedelmük háromszorosát vagy négyszeresét is elérheti. Ennek a jelenségnek a nyomába szegődve, a tanulmány szerzői 2003-tól kezdve mélyinterjúkat készítettek a vándormunkások mobiltelefon-használatáról és annak társadalmi következményeiről Dongguan Cityben. Tanulmányukban áttekintik a mobil-telefónia fejlődését Kínában és bemutatják a vándormunkások körében kialakult tipikus mobiltelefon-használati mintákat, feltárva azoknak a munkások társadalmi kapcsolataira gyakorolt hatásait. Rávilágítanak arra, hogy a kiterjesztett kapcsolati hálózatok hogyan segítik a vándormunkásokat a számukra kedvezőbb munkafeltételek elérésében. Végül bemutatják a rohamosan terjedő alkalmi munkavállalás jelenségét és előrejelzéseket tesznek az IKT terjedésének várható jövőbeli hatásaira vonatkozólag a mai Kínában.

Kulcsszavak: Dél-Kína, mobiltelefon, vándormunkások, hálózat-építés

Szerzői információ:

Wai-chi Rodney Chu

Társadalomkutató a Hongkongi Műszaki Egyetem Alkalmazott Társadalomtudományi Tanszékének oktatója. Kutatási területe: az IKT hatásai a vándormunkások, az irodai dolgozók és az egyetemi hallgatók életére Kínában. Vizsgálatai középpontjában az a kérdés áll, hogy a kínaiak ma milyen interakciókba kerülnek a külső világgal, és ezek hogyan formálják át a saját kulturális értékeikkel és társadalmi normáival kapcsolatos felfogásukat.

E-mail: ssrodney@polyu.edu.hk

Pui-lam Law szociológus

A New South Wales-i Egyetemen, Ausztráliában szerezte doktori fokozatát szociológiából. Jelenleg a Hongkongi Műszaki Egyetem Alkalmazott Társadalomtudományi Tanszékén tanársegéd. Kutatási területe a modernitás megjelenése Kína vidéki területein. His research interest is on modernity and rural China. A *Marriage, Gender, and Sex in a Contemporary Chinese Village* (2004) című könyv társszerzője és a *New Technologies in Global Societies* (2006) című kötet társszerkesztője. Újabbban a mobiltelefónia terjedésének jelenségeit kutatja a Dél-Kínában dolgozó vándormunkások körében.

E-mail: sspllaw@inet.polyu.edu.hk

I
N
F
O
R
M
Á
C
I
Ó
S

T
Á
R
S
A
D
A
L
O
M

Shanhua Yang

Szociológus a Pekingi Egyetem Szociológia Tanszékének professzora. Kutatási témái: a vidéki Kína, az IKT és a vándormunkások, szegénység és a lakosság egészségi állapota Kína szegény tartományjaiban. A *Dangdai Zhongguo Nongcun Yanjiu (Xia): Shizheng Diaocha* (Studies on Contemporary Rural China, vol. 2, Empirical Investigation (2000) és a *New Technologies in Global Societies* (2006) című kötetek társszerkesztője. Számos tanulmányt publikál a kínai vidéki társadalomról.

Így hivatkozzon erre a cikkre:

Law, Pui-lam, Rodney Wai-chi Chu, Shanhua Yang és munkatársai. „Mobil-telefonía és az IKT Kínában: A vándormunkások esete a Gyöngy-folyó deltájában”.
Információs Társadalom VII, 4. szám (2007): 124–145.
<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.VII.2007.4.8>

*A folyóiratban közölt művek
a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0
Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.*

KUTATÁSI JELENTÉS

Pui-lam Law – Rodney Wai-chi Chu – Shanhua Yang és mtsai.

Mobil-telefonía és az IKT Kínában

A vándormunkások esete a Gyöngy-folyó deltájában

Bevezetés¹

Dél-Kínában a vándormunkások a legalacsonyabb jövedelmű lakossági csoporthoz tartoznak, az utóbbi években mégis meredeken emelkedett közöttük azoknak a száma, akik mobiltelefont használnak. Még érdekesebb, hogy mobiltelefonjaik ára havi jövedelmük háromszorosát vagy négyszeresét is elérheti. Ennek az érdekes jelenségnek a nyomába szegődve, 2003-tól kezdve kutatásokat folytattunk a vándormunkások mobiltelefonhasználatának társadalmi következményeiről Huangdong tartomány egyik legdinamikusabban fejlődő városában, Dongguanban. A dongguani munkásokat a következő okokból választottuk ki: az információs iparágak minisztériumától származó adatok szerint (Ministry of Information Industry, MII 2003) a mobiltelefonok penetrációs aránya országos viszonylatban Huangdong tartományban a legmagasabb, és az ottani nagyvárosok között Dongguan kifejezetten a vándorló munkaerő városának tekinthető, mivel 7 milliós lélekszámú teljes lakosságából több mint 5 millió főt a vándormunkások tesznek ki. Ezek a dolgozók különböző tartományokból érkeznek, és különféle üzemekben vállalnak munkát. Mindezek alapján úgy véltük, hogy Dongguan tipikus helyszínt kínál a mobil-telefonía fejlődése és a vándormunkások helyzete közötti összefüggések tanulmányozásához Dél-Kínában.

2003-tól a 2005. év közepéig összesen 59 személlyel, köztük 47 vándormunkással, hat üzemtulajdonossal, illetve menedzserrel és hat munkaközvetítéssel foglalkozó vállalat vezetőjével, illetve tulajdonosával készítettünk a megkérdezettek mobiltelefonhasználatára vonatkozó mélyinterjúkat Dongguanban. A vándormunkások közül legalább 28 személlyel – a 16 és 30 év közötti korosztályhoz tartozó 14 férfival és 14 nővel – több mint három alkalommal folytattunk beszélgetéseket. Valamennyien a Dongguan City területén és annak környékén működő különféle üzemekben dolgoztak. Noha a minta mérete viszonylag kicsiny, úgy véljük, hogy az interjúk olyan alapvető tényekről, illetve jelenségekről adtak tájékoztatást, amelyek a mobiltelefonoknak a vándormunkások körében elterjedt használatából eredő társadalmi következmények tanulmányozása szempontjából központi jelentőségűek.

A jelzett időszakban összegyűjtött adatok alapján tanulmányunkban az alábbi célok elérésére teszünk kísérletet: Az első feladatunk a mobil-telefonía fejlődése és a kínai vándormunkások helyzete mögött az utóbbi években kirajzolódó társadalmi háttér

¹ A cikkben hivatkozott adatok a Hongkongi Műszaki Egyetem (*Hong Kong Polytechnic University*) által versenypályázat útján támogatott „Mobilkommunikáció és a vándormunkások Dél-Kínában” (*Mobile Communication and Migrant Workers in Southern China*) és „A vándormunkások változó helyzete Kínában” (*Migrant Workers in Transition in China*) című kutatási programok végrehajtása során készült beszámolókból származnak.

bemutatása. A következő lépésben felvázoljuk a vándormunkások körében kialakult tipikus mobiltelefon-használati mintákat. Ezután megpróbáljuk feltárni a mobiltelefon-használatnak a munkások társadalmi kapcsolataira gyakorolt hatásait. Tanulmányunk utolsó előtti részében arra igyekszünk rávilágítani, hogy a kiterjesztett kapcsolati hálózatok hogyan segítik a vándormunkásokat a számukra kedvezőbb munkafeltételek elérésében. Végül, de nem utolsósorban be kívánjuk mutatni a rohamosan terjedő alkalmi munkavállalás jelenségét az információs és kommunikációs technológiák (a továbbiakban: IKT) korában, és ennek az új jelenségnek a megragadása alapján igyekszünk bizonyos előrejelzéseket tenni azokra, az IKT terjedéséből adódó lehetséges hatásokra vonatkozólag, amelyeknek a közeljövőben a vándormunkások (és munkáltatóik) várhatóan ki lesznek téve a mai Kínában.

A háttér

Mielőtt rátérnénk az IKT jelenlegi helyzetére és ennek a vándormunkásokra gyakorolt hatásaira, alapvető fontosságú, hogy képet alkothassunk egyrészt a mobilkommunikáció fejlődéséről Kínában, másrészt pedig a vándormunkások jellegzetes csoportjának kialakulásáról, ami különös figyelmet érdemel, amióta az 1970-es évek végén Kína ismét megnyitotta kapuit a külvilág felé.

Kínában a mobilkommunikáció korszaka az 1987. év vége felé kezdődött meg. Huangdong tartomány fővárosában, Huangzhou-ban ennek az évnak a novemberében kerültek először forgalomba a 900 MHz-es *TACS* (*Total Access Communication Standard*) analóg szabványnak megfelelő mobilkészülékek. A mobilkommunikációs hálózat technikai korlátai, valamint a mobil-telefonía technikai éretlensége miatt a mobiltelefonok használói-
nak egy készülék megvásárlására majdnem 30 ezer renmimbit* kellett elkölteniük, és a hálózati hozzáférési díj az első mobiltelefonok használatba vétele idején 10 ezer renmimbi fölött volt. Szükségtelen mondanunk, hogy a szolgáltatási díjak szintén magasak voltak. Az összehasonlítás kedvéért: az átlagosan egy főre jutó GDP Kínában ekkor mindössze 1140 renmimbi, az átlagos személyi jövedelem pedig 1459 renmimbi volt. Ezer városi lakosra 34,36 színes televíziókészülék jutott, minden ötödik lakos tulajdonában volt hűtőszekrény, és minden hetedik személynek volt fényképezőgépe. Az Állami Statisztikai Hivatal adatai szerint egy mobiltelefon-készülék vételára ugyanannyi volt, mint például egy Toyota gyártmányú mezőgazdasági vontatójárműé (State Statistical Bureau, 1988). Ennek figyelembevételével a mobiltelefon bizonyos elérhetetlen luxusnak számított a lakosság számára.

1997-re a felhasználók száma jelentősen megnőtt, és elérte a 13 233 főt. 1999-ben már 40 millió felhasználót regisztráltak, és Kína a világ második legnagyobb mobiltelefon-piacává vált, amit csupán az Egyesült Államok előzött meg. Ugyanakkor az egy főre jutó GDP, valamint az átlagos munkabérszínvonal és az átlagos bruttó személyi jövedelem is jelentős mértékben növekedett. 1998-ig – a mobiltelefonok 11 évvel korábbi megjelenésétől számítva – ezek az adatok a négyszeresükre emelkedtek. Az egy városi lakosra jutó színes tv-készülékek száma már meghaladta az egyet, és a városi

* Renmimbi (Rmb): a Kínai Népköztársaság valutájának hivatalos megnevezése. A közkeletű szóhasználatban a *juán* elnevezés terjedt el. 1 Rmb értéke ma körülbelül 20-25 forintnak felel meg. – *A ford.*

családok körében terjedni kezdett a videokamerák és személyi számítógépek használata.² Ugyanerre az időszakra tehető az internethasználat megkezdődése.³ Dióhéjban összefoglalva: az életszínvonal az idő előrehaladásával jelentősen javult, és a mobiltelefon a századforduló táján már kezdett népszerű tartós fogyasztási cikké válni.

1999-től 2002-ig a mobiltelefonok elterjedési aránya országos átlagban 3,5 százalékról 16,1 százalékra emelkedett. A városi körzetekben ez az arány 2002-ben már elérte a 62,89 százalékot, ami az 1999. évi 7,14 százalékos szinthez képest ugrásszerű növekedést mutat (State Statistical Bureau, 2004). A mobiltelefon-felhasználók száma Kínában 2003 októberében kezdte meghaladni a rögzített vonalas telefon-előfizetőké: a mobiltelefon penetrációs szintje ekkor 256,94 millió, a rögzített vonalat használó előfizetőké pedig 255,14 millió fő volt. A 2003. év végén a mobiltelefon-használók száma már 268,69 millió főre rúgott: ez 30 százalékkal több, mint 2002-ben volt, és havonta átlagosan 52 240 főnyi gyarapodást jelent (MII, 2003). A statisztikai adatok szerint ekkor minden ötödik lakos használt mobiltelefont Kínában, és ez az arány a városi körzetekben még magasabb volt: itt 10 közül 9 személynek a birtokában volt már mobiltelefon (State Statistical Bureau, 2004). Ugyanekkor az egy főre jutó GDP 9101 renmimbi, az átlagos bruttó személyi jövedelem pedig a városi lakosság esetében 9061,22 renmimbi volt; egy városi lakosra 1,31 tévékészülék jutott, és 27,81 főre jutott egy személyi számítógép (State Statistical Bureau, 2004). A 2004. év végére a mobiltelefon-felhasználók száma Kínában – a korábbinál egyenletesebb ütemű növekedéssel, lásd I. táblázat – 334,82 millió főre emelkedett (MII, 2004).

I. táblázat: *A mobiltelefonok terjedése Kínában*

Év	A mobiltelefon-felhasználók száma	Növekedési arány (%)	Penetrációs arány
1987	300		
1988	3 100		
	<i>Millió fő</i>		
1994	1 568		
1995	3 629	131,4	0,30
1996	6 853	88,8	0,56
1997	13 233	93,1	1,07
1998	23 863	80,3	1,89
1999	43 238	81,2	3,5
2000	84 533	95,5	Nincs adat
2001	145 222	71,8	11,20
2002	206 616	42,3	16,19
2003	269 953	30,6	20,9
2004	334 820	24,0	25,9
2005	393 428	17,5	30,3
2007 január	467 41	18,8	35,3

Forrás: a Kínai Népköztársaság információs iparági minisztériumának (Ministry of Information Industry Of the People's Republic of China, MII) az adott évekre vonatkozó statisztikái, lásd <http://www.mii.gov.cn>.

² 1997-ben a színes tv-készülékek elterjedési aránya a városi körzetekben 100,48, a videokameráké 0,82, a személyi számítógépeké pedig 2,6 százalékos volt (State Statistical Bureau 1998).

³ Az internetfelhasználók száma 1997-ben 620 ezer fő körül volt (Information Center of China Network, www.cnnic.net.cn).

A mobiltelefon-piac gyors növekedése Kínában az életkörülmények általános javulása mellett feltehetően elsősorban két tényezőnek, nevezetesen az előre kifizetett feltöltőkártyás rendszer fejlődésének, valamint a különböző mobilszolgáltatók közötti versenynek tulajdonítható.

1999 előtt egy mobiltelefon-felhasználónak vagy rendelkeznie kellett vonalas telefon-előfizetéssel, vagy vásárolnia kellett egy előre kifizetett feltöltőkártyát. Ám az utóbbi rendszer abban az időben még fejletlen volt. Amikor az előre kifizetett összeget felhasználták, a kártya használhatatlanná vált, és a telefonszámot nem lehetett tovább fenntartani. Emellett az előre kifizetett feltöltőkártyák használata drága és kényelmetlen volt. Például egy 400 renmimbi értékű kártyáról (abban az időben 1 USD körülbelül 8,28 renmimbivel volt egyenértékű) csak 300 Rmb-t lehetett felhasználni telefonhívások kezdeményezésére és bejövő hívások fogadására, és a kártya három hónappal az első hívás után lejárt, függetlenül attól, hogy az értékét felhasználták-e, vagy sem. 1999-ben tökéletesítették az előre kifizetett feltöltőkártyás rendszert, és az árak jelentősen csökkentek. Ma egy ilyen kártya ára csupán 150 Rmb, amiből 100 Rmb használható fel telefonálásra, és a kezdeményezett beszélgetések, illetve a fogadott hívások díja percenként 60 cent. A telefonszám megőrizhető, ha a felhasználó folyamatosan pénzt tart a kártyán. Az ily módon tökéletesített feltöltőkártyás rendszer igen sok új mobiltelefon-előfizetőt vonzott erre a piacra.

Ugyanakkor a neves nemzetközi mobilszolgáltatók kemény versengése a mobiltechnológia gyors fejlődését eredményezi, ideértve mind a funkcionális szolgáltatásokat, mind a készülékek külső megjelenését. Ám a legjelentősebb tényező a mobiltelefonok árának csökkenése. A 2003. év közepén Kínában árháború folyt, amelyben mind a belföldi, mind a külföldi szolgáltatók részt vettek, és a mobiltelefonok átlagos ára 1500 Rmb-re csökkent – ez 15 százalékkal alacsonyabb az év első negyedében érvényben volt árszínvonalnál. A kereskedők igen gyakran, az év bizonyos kitüntetett napjain speciális akciós árakat kínáltak. Például az október 1-jére eső nemzeti ünnep alkalmából a *Motorola* E365 típusú készülékét, amelyet az év közepén még 2580 Rmb áron forgalmaztak, a nemzeti ünnep körüli „aranyhét” folyamán 666 Rmb kedvezményes áron meg lehetett vásárolni.

A 2003. év elején mind a két főbb belföldi hálózati szolgáltató, a *China Mobile* és a *China Unicom* percenként 60 centet számított fel a beszélgetésekért vagy a hívások fogadásáért. Üzenetek küldéséért a *China Travel*, a *China Mobile* egyik leányvállalata a küldőnek üzenetenként 15 centet, míg a *China Unicom*, a *China Mobile* egyik versenytársa csupán 10 centet kért/számított fel. A *China Mobile* nagy reklámkampány kíséretében bevezetett egy új, *M-Zone* elnevezésű feltöltőkártyát, melynek a felhasználásával mindössze 20 Rmb költséggel havonta 300 üzenetet lehet elküldeni. A heves piaci verseny következtében ezek a hálózatok 2003 júniusára a helyi és a távolsági hívások esetében egyaránt percenként 39 centre csökkentették a beszélgetések díját. 2004 óta a *China Mobile* még ennél is alacsonyabb áron nyújtja szolgáltatásait. Huangdong tartományon belül ez a vállalat napközben 39 centet, éjjel után pedig mindössze 19 centet számít fel percenként a hívó által kezdeményezett beszélgetésekért vagy a hívások fogadásáért. Az *M-Zone* hálózaton belül a szolgáltató napközben 15 centet, éjjel után pedig 10 centet számít fel mind a kezdeményezett, mind a fogadott hívásokért, de a más hálózatokba menő hívások nappal percenként 30 centbe, éjjel után pedig 15 centbe kerülnek. A re-

gionális hálózatok szolgáltatásai még olcsóbbak. A *People* nevű regionális hálózat csupán 26 Rmb befizetését kívánja meg előfizetőitől havonta, ami fedezi valamennyi fogadott hívás költségeit, és ezenkívül nappal 18 centet, éjjel után pedig 9 centet számít fel percenként az előfizetők által kezdeményezett hívásokért. Ilyen háttérrel érthető, hogy a mobiltelefon-használat penetrációs arányai miért mentek át ilyen drasztikus változásokon az elmúlt néhány év folyamán.

Miután a kínai mobiltelefon-piac kialakulásáról és fejlődéséről ennyit előrebocsátottunk, áttérünk a kínai társadalom egyik új és fontos, ma különös figyelmet érdemlő csoportját alkotó vándormunkások helyzetére.

A gazdasági reformok bevezetése és a külvilág felé történő nyitás politikájának életbe lépése óta, vagyis az 1980-as évektől kezdve szünet nélkül folyik a vidéki területekről a városi körzetekbe, valamint az ország nyugati és középső régióiból a keleti partvidékre irányuló belső népvándorlás. Az ebben érintett, túlnyomórészt vándormunkásokból összetevődő „lebegő” populáció lélekszáma a korai 1980-as években körülbelül 30 millió főre volt tehető, a 2000-es évek elejére azonban meredek emelkedéssel elérte a 140 millió főt. A Huangdongban foglalkoztatott vándormunkások legnagyobb része Kína központi régióiból, elsősorban Hunan, Szecsuan és Huangxi tartományokból érkezik, ahol a falvakban az apai ágú öröklésen alapuló társadalmi berendezkedés uralkodik még ma is.

Noha az 1980-as évek elején vidéken bevezetett gazdasági reformok előtt az apai ági öröklés gyakorlata látszólag megszűnt, ez nem szükségképpen jelenti azt, hogy alapjaiban eltöröltődött volna az öröklési rend mélystruktúrája is. Stacey (1983) kutatásai feltárták, hogy vidéken a kollektívizálás is az apai ági rokonok kapcsolatára épült. A szocialista ideológia és a patriarchális kultúra nem összeegyeztethetetlenek egymással (Wolf 1985). Más szóval, a hagyományos leszármazási és rokonsági viszonyok, amelyekre a falusi lakosság társadalmi kapcsolatai épültek, lényegében nem változtak meg a vidéki gazdasági reformok bevezetéséig, és a családi kötelek konfucianus felfogása mélyen beágyazódva maradt az emberek tudatában.

Bizonyos megfigyelések arra utalnak, hogy a drasztikus gazdasági reformok hatására a vidéki területeken jelentős mértékben újjáéledt az apai ági hierarchikus társadalmi berendezkedés. Egyes kutatók ugyanakkor azt állítják, hogy az ipari munkabérek emelkedésével a fiatal falusi lakosok ma olyan keresethez tudnak jutni, amit közvetlenül ők maguk kapnak meg, nem pedig a szüleik. Így gazdaságilag függetlenné válhatnak, sőt egyesek közülük jelentősen hozzá tudnak járulni a háztartás jövedelméhez, ami új erőegyensúly kialakulásához vezet: a családokon belül máris jelentős mértékben megnövekedett az egyes családtagok önállósága (Thireau 1988).

Murphy (2002) kimutatta, hogy éppen a vidékről a városokba, majd onnan visszafelé irányuló migrációs folyamatok változtatják meg a ténylegesen, illetve potenciálisan vándorló munkások értékrendjét és céljait. Noha az 1990-es évek közepén a vándormunkások még ragaszkodtak a falusi életben gyökerező értékekhez és célokhoz, Murphy azt állítja, hogy visszatérésükkel emellett „alternatív értékeket, életcélokat és új életfelfogást” hoztak magukkal a vidéki otthonokba. Az új kommunikációs technológiák előretörése, például a televíziókészülékek növekvő népszerűsége, a vezetékes telefonhálózatok kiépítése és a mobiltelefonok mostani gyors terjedése a kevésbé fejlett régiókban is nyitottabbá tette a falusiak otthonait a partvidéki régiók városaiban bekö-

vetkezett fejlemények befogadására. Más szóval, az új kommunikációs technológiák közvetítő szerepet játszanak a partvidéki és a központi, illetve nyugati régiók egymáshoz való közelítésében. A városi élet új formái, valamint az új értékek és ideológiák ezen az új technológiákon keresztül észrevétlenül behatolnak a kevésbé fejlett falvakba is. Ez kétségtől komolyan veszélyezteti a mélyen gyökerező patriarchális hagyományokat, és máris érzékelhető hatást gyakorol a vándormunkások új generációjára.

Kereken kimondva tehát arról van szó, hogy már hosszabb ideje nagyszámú fiatal falusi lakos áramlik Huangdong tartományba, különösen a Gyöngy-folyó deltájának vidékére, nem csupán munkát keresve és életszínvonaluk javítására törekedve, hanem azzal a céllal is, hogy egyszerűen kitapasztalják a városi életet. Kutatócsoportunk ez utóbbi céljukat szem előtt tartva nevezi ezeket a fiatalokat „új vándormunkásoknak”.⁴ A vándormunkásoknak ez a fiatalabb csoportja úgy véli, hogy amikor elhagyják szülőfalujukat, egyúttal felszabadulnak a hagyományos kulturális és társadalmi béklyók alól is. Meglehetősen érdekes jelenség, hogy éppen a gazdasági reformok szabadították fel a falusi lakosságot a hagyományos apai ági rokoni hálózatok kötöttségei alól. Ugyanakkor az is igaz, hogy éppen ezeknek a munkásoknak mindent meg kell tenniük annak érdekében, hogy kapcsolatba kerüljenek földijeikkel vagy rokonaikkal Huangdongban is, mivel úgy vélik, hogy a rokonsághoz tartozó személyek az egyedüli olyan emberek, akikre támaszkodhatnak, amikor nehézségekkel kerülnek szembe.

Ez is érthetővé válik azonban, ha mélyebben megvizsgáljuk a rájuk váró új életkörülményeket. Amikor elhagyják szülőfalujukat, hogy szerencsét próbáljanak Huangdongban, ezek a fiatal vándormunkások egyáltalán nem találják könnyűnek az életet. Munkájukat kizsákmányolják, gyakran találkoznak ellenségeskedéssel a helybeli dolgozók vagy a helyi lakosok körében, s az elszigeteltség és a bizonytalanság érzése, amit az idegen helyre kerülve átélnek, egyeseket hamarosan visszatérésre készítet. Ám azok számára, akik eltökélték magukat, hogy Huangdongban maradnak, a rokonsági hálózataikhoz való csatlakozás, a kapcsolatok felvétele akár távolabbi rokonaikkal is a munkahelyeken való átmeneti tartózkodásuk idején fontos érzelmi támaszt jelent. A terepmunka során tett megfigyeléseink alapján elmondhatjuk, hogy a vándormunkások Huangdongban mindent megtesznek a rokonaikkal való kapcsolatok rendszeres érintkezés útján való fenntartására, és éppen ez az a terület, ahol a mobiltelefonok kommunikációs eszközként különösen hasznos szolgáltatásokat tesznek a már meglevő, de térben és időben egyaránt kiterjesztett társadalmi kapcsolatok fenntartásában.

⁴ Az új vándormunkás kifejezés (*xin shengdai nongmingong*) először két kínai nyelven publikált tanulmányban jelent meg (Luo és Wang 2003; Wang 2001). Chu és Yeung (2006) angolul is bevezették ezt a terminust, és részletesen leírták a vándormunkásoknak ezt a csoportját, megkülönböztetve a korábbi hasonló csoportoktól (lásd még Law és Peng 2006; Yang és Chu 2006). Az ide sorolható személyek röviden úgy jellemezhetők, hogy többnyire a középiskola alsó fokozatát végzik el, és a televízió és a média útján már jóval azelőtt is szereznek benyomásokat a városi életéről, hogy ténylegesen eljutnának a városokba, továbbá erős vágy él bennük a felfelé irányuló társadalmi mobilitásra, mivel szüleik is (akik az 1980-as években a városokban munkát vállaló vándormunkások első generációját alkották) óvni kívánják őket a nehéz paraszti élettől. A városi munkát kalandként fogják fel, és kevésbé kívánnak nehéz, szorgos munkával eltöltött életet élni hazájuk „javának” szolgálatában. Ugyanakkor – miközben több információjuk van a saját hátterükről – tájékozottabbak a vándormunkásként átmenetileg rájuk váró életmódról is, s így még inkább frusztráltak az otthoni életkörülményeik miatt.

Ma a vándormunkások Huangdongban többnyire valamilyen szakképzettséget igénylő munkát vállalnak, vagy betanított munkásként helyezkednek el az üzemekben. Átlagos jövedelmük a legalacsonyabb szinthez tartozik a tartományban: az adatgyűjtés időszakában a munkások havi fizetése 400 és 800 Rmb között mozgott. Csupán kevés magasabban képzett munkásnak sikerült 1500 Rmb-nél több, vagyis igen jó havi jövedelmet biztosító állásokhoz jutnia, mivel ezeknek a többségét a helybeli lakosok számára tartják fenn. Dacára azonban annak a ténynek, hogy a vándormunkások a legalacsonyabb jövedelmű réteghez tartoznak Huangdongban, 2002 óta egyre többen váltak közülük mobiltelefon-használókká: ez a tendencia érvényesült 2003-ban is. Az általunk megkérdezettek közül egyesek véleménye szerint a 2003. év eleje óta a futószalag mellett velük együtt dolgozó munkatársaiknak majdnem a fele, míg mások szerint legalább egyharmad része vásárolt mobiltelefon-készüléket.

Mivel vizsgálatainkat főként mélyinterjúk formájában folytattuk, nem mértük fel a mobiltelefonok penetrációs arányát a dolgozók körében. 2006-ban azonban elvégeztünk egy kisebb méretű felmérést a vándormunkások mobiltelefon-használatáról Dongguanban. Mint a bevezetőben már említettük, nehéz lett volna megbízható véletlenszerű kiválasztású mintához jutnunk, így az alkalmoszerű, önkényes mintavételi módszerrel (*convenience sampling*) gyűjtöttük össze a II. táblázatban feltüntetett alapvető adatokat a mobiltelefon-használatra vonatkozóan.

II. táblázat. A vizsgálatba bevont vándormunkások mobiltelefon-vásárlásai, korcsoportok szerint

Kohorsz	Vásárolt mobiltelefont	Nem vásárolt mobiltelefont	Összesen
1940	2	0	2
1950	6	4	10
1960	25	18	43
1970	146	52	198
1980	238	153	391
1990	2	7	9
Összesen	419	234	653

Felmérésünk idején a munkások 64,2 százalékának (653 válaszoló közül 419-nek) a tulajdonában volt mobiltelefon, melynek a felhasználási céljai között a megkérdezettek 84 százaléka jelölte meg beszélgetések kezdeményezését, míg hívások fogadását 49 százalékuk, SMS-ek küldését 42 százalékuk, játékok futtatását 4 százalékuk, *online* csevegést pedig szintén 4 százalékuk említette használati célként. Az erre fordított havi kiadásaiuk 100 Rmb körül mozgott. Mivel a mintát nem véletlenszerű kiválasztással állítottuk össze, az általunk nyert adatok nem elég reprezentatívak ahhoz, hogy rájuk alapozva átfogó képet adhatnánk a vándormunkások mobiltelefon-használatáról. Egyes megállapítások azonban, amelyeket a következőkben ismertettünk, igen érdekesek lehetnek további szociológiai kutatások szempontból.

Mobiltelefonok és fogyasztási minták

A mobiltelefonoknak a vándormunkások körében tapasztalható növekvő népszerűsége az utóbbi években jelentős hatást gyakorol általában véve is a mobiltelefon-szolgáltatások fogyasztására. A terepmunka első szakaszában, 2003 júliusában úgy találtuk, hogy a vándormunkások rendszerint az olyan jól ismert cégek új, ha nem is a legújabb készülékeit vásárolják meg, mint például a *Nokia*, a *Motorola* és a *Samsung*. Noha tény, hogy a családdal és a barátokkal való kapcsolattartás céljaira sok 800 Rmb-nél alacsonyabb árú modell is minden bizonnyal megfelelt volna, és a munkások havi fizetése ekkor 400 és 800 Rmb közé esett, az általuk vásárolt mobiltelefonok ára átlagosan 1500 és 2000 Rmb között volt. Úgy tűnik, hogy a mobiltelefonjuk kiválasztásakor a munkások számára az elsőrendű szempontok a készülékek külső, formai jellemzői, továbbá a beépített funkciók, valamint – ezeknél is nagyobb súllyal – a márkanévek voltak. Így, amikor 2004 elején interjúinkat készítettük velük, legtöbbszörüknek a készüléke már színes kijelzővel volt ellátva, sőt egyesek telefonjában már beépített kamera is volt, bár ezt nem találták különösebben hasznosnak. Az ilyen fajta mobiltelefonok ára ekkor 2000 Rmb fölött volt, sőt egyes típusok több mint 3000 Rmb-be kerültek. Összefoglalva tehát azt mondhatjuk, hogy a munkások elsősorban az ár, a funkciók és a márkanév alapján választották ki mobiltelefonjukat.

2004 óta a technológiai fejlődés és az erős piaci verseny következtében a mobiltelefonok gyorsan változtak. Mivel egy új mobiltelefon rendszerint a vándormunkások havi keresetének a háromszorosába vagy négyszeresébe is belekerül, a munkások gondosan választják ki készülékeiket, ügyelve arra, hogy a telefonokba beépített újabb funkciók ne avuljanak el túlságosan hamar. Ennek ellenére aligha győzik a lépéstartást a technológiai fejlődéssel, és nincs messze az az idő, amikor azok a munkások, akik az előző három vagy négy hónap során vásárolták a készüléküket, felfedezik, hogy azok máris elavultak. Egyesek, akik nem tudnak ellenállni a kísértésnek, és megvásárolják valamelyik legújabb modellt, hogy felvágghassanak vele a társaik előtt, valószínűleg áruba bocsátják a régi készüléküket a használtcikk-piacon, és megszerzik maguknak a legdivatosabbakat.

A munkások nagyon szeretik maguk megválasztani a telefonszámaikat. Egy átlagos kapacitású telefonkártya 100 renmimbibe kerül, de azok, amelyekhez „jó” telefonszám tartozik, néha drágábbak. A telefonszámot főként akkor tekintik „jó”-nak, ha szerencsésnek tartott számjegyeket tartalmaznak, vagy ha könnyű megjegyezni őket. Például a „13712976013” számot nehéz fejben tartani, így az ezt viselő kártya ára csak 100 Rmb. A „13712476014” szám szintén 100 Rmb-be kerül, mert benne van a szerencsétlennek tartott 4-es számjegy, melynek a kiejtése mind a kantoni, mind a mandarin nyelvjárásban ugyanaz, mint a „halál” szóé. A kínaiak, különösen a kantoniak ugyanakkor imádják a 8-as számjegyet, mert az gazdagságot jelent. A 2-es és a 8-as számjegyek kombinációja még jobb, mivel ezek együttesen könnyű meggazdagodást jelentenek. A „13668” szintén nagyon jó kombináció, mert azt sugallja, hogy valaki egész életében gazdag lesz, bárhová is megy. Így tehát például a „13668282828” már álomi szám, amely mindenféle áldást magában hordoz, és több mint 1500 renmimbibe kerül. Vizsgálataink során találkoztunk egy munkással, aki 800 renmimbit költött egy olyan kártyára, ami jó számmal járt együtt.

Noha a legtöbb üzem gondoskodott vezetékes telefonvonalakról a vándormunkások számára nyújtott szálláshelyeken, úgy tűnik, hogy a munkások a mobiltelefonokat részesítik előnyben, annak ellenére, hogy a vezetékes telefon használatának átlagos havi költsége egy munkás számára 20-30 Rmb körül van, míg a mobiltelefon használata havonta 100 Rmb körül mozog. A vándormunkások fogyasztási szokásait tekintve ez ismét figyelmet érdemlő jelenség: a munkások annyira hozzászoktak kapcsolataik állandó fenntartásához, ami a mobiltelefon révén vált lehetővé számukra, hogy az olcsóbbá vált szolgáltatások csupán még gyakoribb használathoz vezetnek.

Amikor 2003-ban meginterjúvöltuk a munkásokat, úgy találtuk, hogy a családjukkal való kapcsolattartásban igen óvatosan használták mobiltelefonjaikat. Amikor hívás érkezett számukra, rendszerint ügyeltek arra, hogy a hívóazonosító funkció használatával előbb megtudják, ki hívta őket, és csak azután fogadták a hívást. Ha a hívás nem valamilyen előzetes megbeszélés szerint érkezett hazulról, akkor gyakran – a szükség-helyzetek kivételével – nem is fogadták, hanem inkább elmentek egy nyilvános telefonfülkébe, és onnan hívták vissza a családjukat. Ez a fajta körültekintő eljárás azonban többé már nem gyakori jelenség a munkások körében. Úgy tűnik, hogy a mobiltelefon által nyújtott kényelem gyakori felhasználóvá tette őket. Ami igazán fontos számukra, az többé nem a hívások díja, hanem inkább az, hogy egyáltalán hívják őket – egyszerűen kényelmetlenül érzik magukat, ha nem kapnak hívásokat vagy üzeneteket a barátaiktól.

„Amikor egy-két napig nem kapok semmi üzenetet, boldogtalan vagyok és elszigeteltnek érzem magam.”

„Van néhány jó barátom itt, akikkel mindig felhívjuk egymást, két-három naponként legalább egyszer. Ha nem hallok felőlük, akkor felhívom őket, hogy megtudjam, mi újság velük.”

Minden jel arra mutat, hogy a kommunikációnak ez a modern formája nemcsak az összekötöttség érzését táplálja, hanem egyúttal kialakít bizonyos függőséget is a munkásokban. Mobiltelefon-használati szokásaikból ítélve úgy tűnik, hogy már nem ugyanaz jellemző rájuk, mint ami a vándormunkások első generációjáról elmondható volt az 1980-as években: akkor a munkások legfőbb gondja még az volt, hogy annyi pénzt takarítsanak meg, amennyit csak lehet, hogy előre megtervezett időhatárokon belül saját vállalkozásba kezdhessenek, vagy felépíthessék a saját házukat a szülőfalujukban, ma azonban már nem ez a helyzet. Az IKT fejlődése észrevétlenül befolyásolja a vándormunkások új generációjának az életprogramját. Ez különösen akkor válik nyilvánvalóvá, ha rátérünk a mobiltelefonoknak a vándormunkások társadalmi kapcsolataira gyakorolt hatásainak elemzésére.

III. A mobiltelefonok és a társadalmi kapcsolatok

A mobiltelefonok nemcsak segítenek fenntartani a meglévő társadalmi kapcsolatokat, hanem hozzájárulnak azok térben és időben való kiterjesztéséhez is. A kínaiak társadalmi kapcsolatrendszerének szövetében, különösen a vidéki társadalomban alapvető szerepet játszik a rokonság. Ebben a kapcsolatrendszerben a rokonok alkotják azt a „belső” kört, melynek tagjaiban meg lehet bízni, míg mindenki más „kívülálló”

számít, akivel szemben ajánlatos az óvatosság: gondosan fel kell mérni, hogy kitől mire számíthat az ember (Metzger 1998). Amikor a vidéki munkások Huangdongban dolgoznak, megtesznek minden tőlük telhetőt, hogy kapcsolatba kerüljenek az ott lévő rokonaikkal, mivel úgy érzik, hogy a rokonok az egyedüli olyan személyek, akikre bizalommal támaszkodhatnak. A vándormunkások tehát Huangdongban is igyekeznek rendszeresen találkozni rokonaikkal, hogy fenntartsák velük a kapcsolatokat. A mobiltelefon kiválóan alkalmas a Huangdong tartományban szétszórtan élő rokonok együttműködésének biztosítására. A kibertérben létesített kapcsolatok kényelmes lehetőséget nyújtanak különféle összejövetelek megszervezésére. A rokonok ma – miután mobiltelefonon érintkezésbe lépnek egymással – kölcsönös egyeztetéssel bárhol és bármikor személyesen is találkozhatnak.

Noha a vándormunkások nem tudnak rendszeresen találkozni egymással, a mobiltelefonok használatával állandó kapcsolatot tarthatnak fenn. A szülőfalujuktól távolra sodródott vándormunkások számára fontos, hogy a mobiltelefon erősíti köztük és az otthon maradt családtagjaik közötti kötelékek fenntartását. Egy fiatal munkásnő például azt mondta nekünk, hogy kapcsolatot teremthetett a családjával akár éjjélkor is, ha magányosnak érezte magát. Ily módon tehát afféle „távoli jelenlét” alakítható ki a mobiltelefon használata révén, ami lehetővé teszi az emberek számára, hogy a „lebegő” rokoni hálózaton keresztül szorosabb kapcsolatokat tartsanak fenn a fizikailag egymástól távol levő családtagok között is.

A mobiltelefonok nem csupán a meglévő rokoni kapcsolatok fenntartásához járulnak hozzá időben és térben kiterjesztett módon, hanem egyszersmind elősegítik a munkahelyen kialakult új társadalmi kapcsolatok életben tartását is. A munkások megismerkednek egymással, amikor ugyanannál a futószalagnál dolgoznak vagy ugyanazon a szálláshelyeken tartózkodnak. Barátságok fejlődnek ki különböző falvakból és városokból vagy más-más tartományokból származó munkások között is, noha nem rokonok, és egymást „kívülállónak” tekintik. Ily módon az iparosítás Huangdongban alapot teremt egy újfajta társadalmi kapcsolatrendszer kialakulásához, amelyben az emberek már nem egyszerűen vagy a „belső körhöz” tartoznak; vagy pedig kívülállónak számítanak. Mint az alábbiakban igyekszünk bemutatni, a magasabb jövedelem és a jobb életkörülmények keresése során a vándormunkások igen mobilissá váltak. A mobiltelefonok segítségével ápolni lehet az új keletű barátságokat is, és a fizikailag távol levők is közelre hozhatók. A mobiltelefonok növekvő népszerűsége a vándormunkások körében hatékonyan szolgálja ennek az újfajta társadalmi kapcsolatrendszernek a megőrzését is, megváltoztatva az emberek kívülállókra, illetve a belső körhöz tartozókra való hagyományos felosztását.

A mobiltelefon igen hasznos eszköz továbbá a fiatal munkások számára az udvarlás szolgálatában is. A múltban a házasságokat a szülők rendezték el. Tény, hogy 1949 után a kormány új házassági törvényeket léptetett életbe, és ösztönözte a szabad házastársválasztást, ám a vidéki területeken a férfiak és a nők továbbra is elkülönültek, és nem mertek szóba állni az ellenkező nemhez tartozó idegenekkel.⁵ Mint Potter és

⁵ A vidéki területeken a fiúkat és a lányokat gyakran elkülönítették egymástól, és hagyományos szokás volt, hogy a fiúk és a lányok nem folytathatnak egymással magánbeszélgetéseket. Lásd Parish és Whyte (1978).

Potter (1990) rámutatnak: „A kínaiak érzelmei [...] természetes jelenségek, amelyeknek nincs komoly szimbolikus jelentőségük az örök társadalmi viszonyok fenntartásában.” Az érzelmeiket néha lekicsinylik, vagy gondosan leplezik. Így például az apának nem szabad kimutatnia fia iránti szeretetét, és a házastársaknak egymás előtt is palástolniuk kell intim összetartozásukat. Az 1990-es évektől kezdve a fiatal kínaiak már jobban kimutatják érzelmeiket, mint azelőtt, de a vándormunkások általában a kevésbé fejlett vidéki területekről érkeznek, és többségük még mindig ragaszkodik a hagyományos szokásokhoz. Amikor egy fiú vonzódik egy lányhoz, és kifejezésre akarja juttatni iránta táplált érzelmeit, általában inkább írásban mondja el, amit érez, mintsem szóban, szemtől szemben. Ilyenkor igen fontos kommunikációs csatornaként szolgál a mobiltelefon. Amikor egy férfi vándormunkás udvarolni akar egy munkásnőnek, egyszerűen SMS üzenetet küld neki, amelyben kifejezi a vonzódását hozzá, vagy jelzi, hogy találkozgatni szeretne vele. Ma a fiatal vándormunkások a mobiltelefonok használata révén könnyebben juttathatják kifejezésre érzelmeiket.

A mobiltelefonok *online* szolgáltatást nyújtanak azok számára is, akik új ismerősöket akarnak szerezni a kibertérben. A munkások mindig kapnak üzeneteket idegenektől, akik remélik, hogy kapcsolatot teremthetnek másokkal a mobiltelefonokon keresztül. Az ilyen megkeresések mellett kapnak üzeneteket különféle szervezetektől is, amelyeket a hálózati szolgáltatók állítottak fel. Az egyik népszerű hálózat, az *M-Zone* rendszeresített a felhasználók számára egy *Monternet* elnevezésű szolgáltatást, melynek igénybevétele az előfizetők többféle „csevegőszobában” találkozhatnak másokkal *online*. Ezek a csevegőszobák – például a „Szerelmesek találkái”, a „'Más' fiúk és lányok”, az „X-City románc” és a „Teljesen magánjellegű intim találkozások” – kifejezetten arra szolgálnak, hogy lehetőséget nyújtsanak románcok kialakulására a férfiak és nők között. Egyesek csupán virtuális románcot keresve csatlakoznak az effajta hálózatokhoz, mások azonban közvetlen személyes kapcsolat megteremtésére is törekednek. Az alábbiakban bemutatunk néhány tipikus beszélgetést, amelyek az ilyen csevegőszobákban zajlanak.

Az „A” jelű személy neve „Észak magányos farkasa” (férfi); a „B” személy neve „Halk, finom suhanás” (nő).

A: Hogy vagy?

B: Jól.

A: Dolgozol még? Beszélgethetünk egy kicsit?

B: Hogy vagy? A nevem Ah Yung.

B: Még nem végeztem a munkával, hát te?

A: Ma szabadnapos vagyok. Ha-ha. Hol dolgozol?

B: Weizhouban.

B: Én Hubeiből jöttem, te hol dolgozol?

A: Aludtál már? Egy golffelszereléseket gyártó üzemben dolgozom. Hát te? Valami elrendelés hozott össze minket: te Hubeiből jöttél, én meg Hunanból.

B: Én egy üvegyárban dolgozom. Minden este túlóráznom kell. Hát neked? Neked is kell túlóráznod?

A: Nekem mindig kell túlóráznom, de ma este nem kell dolgoznom. A leg-hosszabb az, amikor éjfélig dolgozunk. Te mikor szoktál lefeküdni? Én csak belépek a

csevegőszobába egy kis időre, de még nem nagyon szoktam hozzá. Ha-ha. A neved nagyon különleges.

B: Én se vagyok még nagyon járatos a csevegésben. Azelőtt sohasem próbáltam. Rendszerint mások küldenek nekem üzeneteket.

A: Mennyi ideje vagy Dongguanban?

B: Nem régen, körülbelül egy éve.

A: Hány éves vagy?

B: 19. Hát te?

A: Én 25 vagyok, és nőtlen. :) Ah Yung, te mit szoktál csinálni a szabadidődben? Én karaokéra járok.

B: Otthon maradok, vagy lógok az utcákon.

A: Ruhákat veszel? A lányok szeretnek vásárolni és ruhákat venni. Rendszerint hová szoktál menni?

B: Nagyon álmos vagyok, és már le kell feküdnöm.

A: Megadod a mobiltelefonszámodat, hogy felhívhassalak, amikor ráérek?

B: Én nem szeretek ruhákat venni, utálok ruhákat venni.

A: Nem vagy olyan, mint a többi lány. Hát akkor mit szeretsz csinálni?

B: Oké, menj aludni, add meg a telefonszámodat.

B: Szeretek mosolyogni, szívesen járok a plázákba vagy az esti piacokra, és rendszerint veszek valami helyes cuccot vagy valami finom kaját.

A: Aranyos vagy. Én imádok enni. Szeretem az erős fűszeres kaját. Oké, a számom: xxxxxxxx.

B: Én is, de azért nem a túl erőset.

A: Néha hiányzik a családom. Hát neked?

B: Igen, haza is megyek ebben az évben.

A: Mikor szoktál lefeküdni? Holnap szabadnapos vagy? Nem zavarlak, ha le akarsz feküdni.

B: Éjfél után 2 körül, holnap szabadnap. És te?

A: Rendszerint 1 órakor. Nálunk 11-kor el kell oltani a lámpát, és azután csak fekszünk az ágyon, és SMS-eket küldünk. Hát te?

B: Én is rászoktam, kettőtig nem tudok elaludni.

A: A ti szobátokban szoktatok beszélgetni egymással?

B: Néha igen, néha nem.

A: Mi nem szoktunk, inkább SMS-eket küldözgetünk.

B: Tényleg? Nálunk más a helyzet, a lámpát nem kapcsolják le éjjel, és olvashatunk könyveket.

A: Te könyveket olvasol? Miféle könyveket olvasol?

B: Humoros könyveket, japán nyelvi tankönyvet és mást is.

A: Japánul tanulsz! Nem semmi!

B: Nem, csak ha unatkozom, és néha belenézek.

(Az üzenetváltásokat este 9 óra körül kezdték el, és a csevegést éjfél után negyed kettőtig folytatták).

A változások tendenciája az idő múlásával egyre nyilvánvalóbbá válik. Vizsgálataink első szakaszában, 2003 júliusában a legtöbb megkérdezett még azt állította,

hogyan vagy nem válaszolna ilyenfajta üzenetekre, vagy nem is lépne be efféle hálózatokba, de hozzátették, hogy ismernek más munkásokat, akik megtennék. Amikor 2004-ben visszamentünk az iparosodó településekre, számos történetet hallottunk a mobiltelefon-hálózatokon keresztül kötött barátságokról. Egy munkásnő elmondta, hogy időnként azért lépett be a hálózatba, hogy barátokat szerezzen a kibertérben. Férfinak tüntette fel magát, és a „Vad farkas” nevet vette fel. Igen sok „hálózati polgár” beszélgetett vele, akik nőknek vallották magukat, és hajlamosnak mutatkoztak találkozni vele. Ez a munkásnő az ilyen fajta kapcsolatteremtést az emberekkel érdekesnek találta, de nem volt hajlandó egyikükkel sem találkozni, mivel úgy vélte, hogy az efféle barátság nem komoly. Számára a hálózati társakkal való csevegés csak móka volt és szórakozás.

Egy másik munkásnő azt mondta, hogy noha volt állandó barátja, élvezte a csevegőszobákba való belépést és a férfiakkal folytatott beszélgetéseket. Azokat a csevegőszobákat, ahová belépett, többnyire kifejezetten a munkások számára szervezték, ilyen volt például a „Munkahelyi románc”. Elmondta, hogy a különböző csevegőszobákban más és más nevet vett fel, például az „Alma”, a „Jég” és a „Szeleburdi” neveket használta. Rendszerint beszélgetett egy darabig azokkal, akikkel érintkezésbe került, és ha érdekesnek találta őket, akkor kicserélték a mobiltelefon-számaikat, és üzenetek küldésével továbbra is fenntartották a kapcsolatot. A rekordja 160 üzenet elküldése volt egyetlen napon, legalább 7 különböző címzettnek. Tisztában volt vele, hogy az édes szavak csupán illúziók, mégis élvezte a csevegést, mert jól estek neki a hízelgő kifejezések, amelyekkel illették. Mivel úgy találta, hogy a csevegőszobákban kialakult kapcsolatok nem megbízhatók, egyszer találkozott egy hálózati ismerőssel, aki ugyanazon a településen dolgozott. Ezt a kapcsolatot azonban nem igazán sikerült tovább gazdagítaniuk, mivel a kibertérben tapasztalt titokzatos érzés eltűnt, amikor szemtől szemben találkoztak. Tudomásunk szerint ennek a munkásnőnek problémái voltak a barátjával, részben azért, mert együttléteik alkalmával a fiú nem volt elég romantikus számára. Úgy tűnik, hogy azt a románcot kereste a hálózaton, ami a valódi életben hiányzott neki: feltehető, hogy a problémák közte és a barátja között még tovább fognak fokozódni, ha továbbra is találkozgat másokkal *online*.

Tudomásunkra hozták, hogy előfordulnak olyan esetek is, amikor Valentin napjára készülve nyíltan keresnek szexpartnereket. Egyesek a hálózatba való belépés útján próbálnak meg találkozni azokkal, akik szintén románcot keresnek. Először egymás személyéről tájékozódnak, majd fényképeket küldenek egymásnak, és ha mindkét felet érdekli a másik, akkor Valentin napon találkoznak egy szállodában, hogy lefeküdjenek egymással. Érdekes, hogy mindezeket a történeteket hallomásból ismertként mondták el nekünk, és az általunk megkérdezettek között nem akadt senki sem, akinek magának is lett volna (vagy bevallotta volna, hogy neki magának volt) ilyen tapasztalata. Ennek az lehet az oka, hogy a szex témája tabu a kínai kultúrában, és bár válaszadóink esetleg maguk is szereztek ilyen tapasztalatokat, inkább azt mondták, hogy másoktól hallottak erről. Akárhogy is nézzük azonban, az elektronikus kommunikáció sok lehetőséget teremtett arra, hogy az emberek kölcsönös kapcsolatba kerüljenek egymással, így elősegítve a rövid vagy hosszú távú szerelmi kapcsolatok kialakulását is.

A munkások lehetőségeinek kibővülése az IKT terjedése révén

A múltban a huangdongi munkalehetőségekre vonatkozó információk megszerzésére szolgáló formális csatornák igen korlátozottak voltak, és a munkások csak igen fáradtságos utánajárással tudtak megfelelő munkahelyet találni. Munkásfelvétel idején az egyes üzemek kifüggesztették bejáráti kapujukra a betölthető álláshelyek jegyzékét, s így a munkásoknak körül kellett járniuk a gyárakat mindegyik településen, hogy megtudhassák, vannak-e üresedések. Az üzemek általában tavasszal szoktak felvenni új munkásokat. Huangdong tartomány iparosodott falvaiban a Holdújév ünnepe után minden évben tömegesen megjelentek a fiatal falusi vándormunkások, akik munkát keresve érkeztek a szegény vagy kevésbé fejlett tartományokból. Ha ezeknek a fiatal falusiaknak voltak Huangdongban dolgozó rokonaik, akkor viszonylag könnyebb volt számukra információhoz jutni az állás kínálatról. Ám néha még akkor is elmulasztották a lehetőséget, ha a rokonaik találtak számukra betölthető állást, mert az adott időpontban éppen valahol úton voltak a tartományban, és nem lehetett őket könnyen elérni.

Amíg a vándormunkások nehezen jutottak hozzá az álláspiaci információkhoz, nem szívesen mondtak le a már megszerzett munkájukról, mivel ahelyett másikat – és különösen jobbat – találni nem volt könnyű feladat. Akkoriban, ha elbocsátották őket, nagy valószínűséggel vissza kellett térniük a szülőfalujukba. Így tehát akkor is szerénynek és alázatosnak kellett lenniük, amikor rossz bánásmódban részesültek, sőt gyakran valósággal talpnyaló viselkedésre kényszerültek az üzemek vezetőségével szemben. Ami azt illeti, Huangdongban elterjedt az a gyakorlat is, hogy minden külföldi befektetéssel működő üzemből legalább egy helybeli lakost be kell választani az üzem vezető testületébe. Ezeket az embereket rendszerint azért alkalmazzák, hogy kapcsolatot tartsanak fenn a helyi önkormányzati testületekkel, például a település munkaügyi hivatalával és a vámügyi szervekkel, illetve ők intézzék a vándormunkásokkal kapcsolatos személyzeti ügyeket. Az elmúlt években az egyik településen végzett terepmunkánk során igen sok történetet hallottunk arról, hogy a helybeli lakosok zaklatják a vándormunkásokat, sőt néha meg is támadják őket. Néhány helybeli lakos például azzal a fenyegetéssel kényszerített egyes munkásnőket szexuális kapcsolatra, hogy elbocsátják őket, ha nem tesznek eleget a kívánságaiknak. Néha, amikor a munkások panasszal éltek a rossz bánásmód miatt, az üzemi őrök erőszakosan rájuk támadtak, és egyes esetekben el is bocsátották őket. A vándormunkások tettleges bántalmazása gyakori jelenség volt, és mindmáig előfordul – ezzel a tárggyal részletesen foglalkozik Chan (2001).

Ma azonban úgy tűnik, hogy a vándormunkások a mobiltelefonok révén megfelelő eszközzel „fegyverkeztek fel” ahhoz, hogy meg tudjanak birkózni az igazságtalan körülményekkel, amelyekkel Huangdongban szembekerülhetnek. A mobiltelefon-használat kibővülésével a készülékek útján kapcsolatba léphettek rokonaik hálózatával Huangdongban is, és ezen keresztül könnyebben hozzájuthattak a betölthető állásokra vonatkozó információkhoz, mint korábban bármikor. Egy munkás így írja le, hogy ez hogyan valósul meg a gyakorlatban:

„Ők [a rokonaim] rendszerint küldenek nekem egy SMS-t a szülőfalunkból, és érdeklődnek, hogy vannak-e munkalehetőségek. Ha a válasz pozitív, akkor felhív-

nak telefonon, és tudakozódnak a részletekről. Abban az esetben, ha már itt vannak Dongguanban, amikor megkeresnek, felhívom a barátaimat, vagy SMS-eket küldök nekik, hogy lássuk, vannak-e olyan üzemek, ahol munkásokra van szükség. Ha találunk ilyet, akkor elkísérem a rokonaikat az üzembe, vagy megadom nekik a barátom mobiltelefonszámát, hogy lépjenek vele kapcsolatba.”

A „szabadúszó” világba való bekapcsolódásukon keresztül a munkások már nem csupán a rokonaikkal tartanak fenn rendszeres kapcsolatot, hanem korábbi munkatársakkal is Huangdongban. Az emberek – annak ellenére, hogy ezek a „lebegő” hálózatok igen lazán szervezettek – szinte azonnal segítséget kaphatnak társaiktól, ha bármilyen nehézséggel kerülnek szembe: ez elsősorban érzelmi támogatást és a közeli falvakban adódó munkalehetőségekre vonatkozó tájékoztatást jelent számukra. A vándormunkások szemében úgy tűnik, hogy a mobiltelefonok nem csupán az életük hatékonyabb szervezésében segítenek nekik, hanem még ennél is fontosabb, hogy segítenek kiszabadulni az elnyomást jelentő vagy megalázó helyzetekből. Tény, hogy az üzemekben biztosított munkakörülmények az utóbbi években jelentősen javultak. Az új kommunikációs technológiák segítettek a munkásoknak, hogy sikeresebben küzdjenek a jogaikért, mint amennyire a múltban erre képesek voltak (Solinger 1999).

A mobiltelefon valóban megerősítette a vándormunkások alkupozióját az üzemek tulajdonosaival szemben. Jól illusztrálja ezt egy másik tudomásunkra jutott eset, amikor két munkás összeverekedett. Az egyik megsérült, és azt követelte, hogy a másik adjon kártérítést neki a sérüléseiért. A verekedés kivizsgálása után az üzemvezető a megsérült felet támogatta, és azt kívánta, hogy a másik fizessen 200 renmimbit az orvosi költségekre, különben elbocsátják. A munkás megtagadta a kártérítés kifizetését, és habozás nélkül elhagyta az üzemet. Mielőtt távozott, emlékeztette a menedzsert, hogy hívja fel őt a mobiltelefonján, ha még jár neki bármi munkabér, hogy vissza tudjon jönni érte és át tudja venni. Azután viszont rövid időn belül talált új állást egy másik üzemben ugyanazon a településen, és nem törődött többé a neki járó, még rendezetlen bér kifizetésével.

Az ügypben érintett menedzser azt fűzte hozzá az esethez, hogy ma sokkal nehezebb ellenőrzés alatt tartani a munkásokat, mivel nem félnek többé az elbocsátástól. Rámutatott, hogy éppen a munkások körében igen magas szintű mobiltelefon-penetráció az, ami észrevétlenül, de nagymértékben fokozza a munkások magabiztosságát.

Egy másik, készruhágyártó üzem tulajdonosa azt mondta, hogy számára nagy gondot okoz a mobiltelefon-használat terjedése a munkások között. Ebédszünet alatt például a munkások SMS-ek útján megosztják egymással a különböző üzemekben elérhető fizetésekre, a juttatásokra, az előrelépési lehetőségekre és a munkakörülményekre vonatkozó információkat. Mihelyt felfedezik, hogy ezeknek a feltételeknek bármelyike jobb valamely másik üzemben, azonnal felmondják az állásukat. A rokonaikat és a földijeiket is tájékoztatják a célba vett üzemekről. Ilyenkor rendszerint lánceffektus lép életbe: egy munkás kilép, és átmegy a másik üzembe, majd a rokoni és a földije szintén kilépnek, és csatlakoznak hozzá a másik munkahelyen. Ez az üzemtulajdonos visszaemlékezett rá, hogy egyszer több mint hét munkás, akik valamennyien egy családkhoz tartoztak, elhagyta az üzemét, miután SMS-t kaptak ebédszünetben. Azt állította továbbá, hogy máris megemelte munkásainak az alapfizetését: a szakmunkások fizetése például náluk már 1000 renmimbire emelkedett, ami a ruhagyári munkások

esetében igen jó jövedelemnek számít Dongguanban. A munkások elégedettek is a fizetésükkel, de több szabadságot és kevesebb túlórárt követelnek. Ahhoz, hogy a lehető legjobban ki tudja elégíteni az igényeiket, most több munkásra van szükség az üzemben, mint azelőtt volt. Interjúalanyunk így panaszkodott:

„Ha kevesebb információjuk van az álláspiacról, akkor kevésbé valószínű, hogy elmennek. Még ha bevezetünk is valami zavaró technológiai megoldást a munkahelyen az SMS-ek fogadása ellen, akkor is felhívhatják a rokonaikat és a barátait munkaidő után. A másokkal fenntartott kapcsolataik minimális szintre való leszorítása kizárólag úgy oldható meg, ha olyan helyre költöztetjük az üzemet, ahol mobiltelefonok útján nem lehet semmiféle üzeneteket váltani.”

Egyszerűen szólva tehát arról van szó, hogy amikor az új kommunikációs technológia ily módon megerősíti a vándormunkások pozícióit, akkor ez a fejlődés az üzemek vezetői számára a munkaszervezés terén valóságos rémálmot jelent.

Mint fentebb említettük, a mobiltelefonok gyors és nagymértékű elterjedése a huangdongi vándormunkások körében a kapcsolati háló kiterjesztéséhez vezetett. Lényegesen erősödtek a munkások kapcsolatai immár nemcsak a rokonaikkal és a földijeikkel: olyan „lebegő” hálózatok alakultak ki, amelyekbe a korábbi munkatársak is beletartoznak. A hálózatok bővülésével és a kapcsolatok intenzívebbé válásával párhuzamosan felgyorsult és kibővült az álláspiaci információk áramlása is, ez pedig bőséges tájékoztatást jelent az elérhető állásokról, amelyekhez így ma rendkívül könnyen hozzájuthatnak a munkások. Amikor egy munkás elhatározza magát, hogy másik munkahelyet keres, csak annyit kell tennie, hogy elküld néhány SMS-t vagy elintéz néhány telefonhívást. A vándormunkások ilyen értelemben vett „belső” mobilitási szintje az utóbbi években ténylegesen igen magasra emelkedett. A terepmunka során közvetlenül megfigyelhettük, hogy egy körülbelül 1200 főt foglalkoztató, közepes méretű üzemből 3 hónapon belül 400 munkás távozott. A kisebb méretű üzemekben még magasabb, akár 80 százalékos mobilitás is előfordult. Dongguan körzetében az általunk tanulmányozott településeken nem ritka ez a jelenség, de a terepmunka tapasztalatai arra is rávilágítanak, hogy a fokozódó belső mobilitás nem tulajdonítható csupán a mobiltelefonok használatának vagy a munkaerőhiánynak. A kép bonyolultabb ennél.

Az alkalmi munkások új mobilis hálózatai

A vándormunkásokkal készített interjúinkból megtudtuk, hogy a huangdongi munkaerőhiány mellett vannak más okok is, amelyek abban az irányban hatnak, hogy a munkások ne maradjanak hosszú időn át ugyanabban az üzemben. Egy ruhagyári munkás elmagyarázta, hogy miután egy bizonyos időt már ledolgozott valamelyik üzemben, és ezalatt szert tett bizonyos szakmai készségekre, megpróbál másutt elhelyezkedni, hogy további készségeket tanuljon meg, amelyeket az első munkahelyén nem sajátíthatott el. Ily módon végül „szakképzetté” válhat a készruhágyártási munkafolyamatokban, és így magasabb fizetésre tarthat igényt. Más munkások azt állították, hogy egy üzemen belül kevés esélyük van az előléptetésre, és amikor találnak egy másik munkahelyet, ami jobb fizetést kínál, azonnal felmondanak, és átszegődnek oda. Megint má-

sok elmondása szerint vannak olyan munkások, akik szívesebben dolgoznak alkalmi munkavállalókként, mintsem hogy hosszabb időre lekössék magukat valamelyik üzemben, mivel ez a megoldás több szabadságot biztosít számukra.

Noha az ilyen típusú, magas szintű mobilitás tényleges mértékéről még nem készültek alapos és átfogó jellegű felmérések, az alkalmi munkások csoportjának kialakulása és felduzzadása rendkívül érdekes jelenség, és – úgy tűnik – közvetlen összefüggésben áll a mobiltelefon-használat vele egyidejűleg megfigyelhető gyors és nagymértékű elterjedésével a munkások körében. Feltehető, hogy közvetett módon ez is hozzájárulhat a tartósan alkalmazott szakmunkások hiányához Huangdongban.

Vizsgálataink szerint az alkalmi munkások az 1990-es évek elején jelentek meg először Dongguanban. Az 1990-es években azonban, amikor a Gyöngy-folyó deltájában megkezdődött az iparosítás, és az addig megművelt földeken üzemeket kezdtek építeni, többségük még elsősorban az építkezéseken dolgozott. Ezek a munkások szinte sohasem voltak állandó alkalmazásban valamely társaságnál. Akkor bérelték fel őket, amikor valamilyen építkezési munkát kellett elvégezni. Ezek a munkáscsapatok mindig egymással rokonságban álló személyekből vagy ugyanarról a helyről származó „bevándorlókból” tevődtek össze, és megbízott vezetőik gondoskodtak a munkaszerződések megszerzéséről. Később, amikor az iparosítási folyamat elérte a telítettségi állapotot, ezeknek az alkalmi munkásoknak a létszáma fokozatosan megfogyatkozott.

Ugyanakkor, a 2000-es évektől kezdve azonban kialakult az üzemekben munkát vállaló alkalmi munkások új csoportja. Nehéz pontosan feltérképezni, hogy az ilyen típusú alkalmi munkások száma hol és mikor kezdett el növekedni. Megjelenésük és szaporodásuk azonban nyomon követhető az alábbi körülmények figyelembevételével. Először is a gyors iparosodás idején óhatatlanul viszonylagos munkaerőhiány keletkezik: főleg szakmunkásokból nincs elég, mivel az ipari munkafeladatok jelentős részének ellátásához bizonyos szintű képzettségre van szükség. Másodszor, egy-egy településen belül szükségképpen koncentrálódnak azok az üzemek, amelyek hasonló fajta termékeket gyártanak. Ez a két feltétel együttesen nagy munkaerőigényhez vezet, és az alkalmi munkavállalók könnyen találhatnak állást. Harmadszor, az üzemekben munkát kereső alkalmi munkásoknak fel kell szerelkezniük megfelelő kommunikációs berendezésekkel, például személyi hívóval vagy mobiltelefonnal, hogy azonnal lecsaphassanak a felmerülő munkalehetőségekre, különben az állásokat másokkal fogják betölteni. Az egyik válaszadónk, aki ma egy alkalmi munkaközvetítő vállalat vezetője, elmondta, hogy amikor 2001-ben úgy döntött, hogy alkalmi munkás lesz, első dolga volt beszerezni egy személyi hívó készüléket. Ez az információ jól egybecseng az IKT fejlődésének történetével Kínában: 2001-ben a mobiltelefonok még nem voltak népszerűek a vándormunkások között, mert mind az árak, mind a szolgáltatási díjak túl magasak voltak számukra. 2003 óta azonban Huangdongban gyorsan terjednek a mobiltelefonok, és mára a vándormunkások igen széles köréhez jutottak el.

A Dongguan nagyvárosi közigazgatási területéhez tartozó Humen városrész, ahol több mint tíz éven át folytattunk vizsgálatokat, hatalmas konfekcióipari bázis, és számos ruhagyár koncentrálódik a hozzá csatlakozó agglomerációs településeken is. Itt jelentős hiány lépett fel szakképzett dolgozókból, és a rendelések teljesítésének időszakában az üzemek különféle módszereket próbáltak alkalmazni állandó munkások toborzására, gyakran sikertelenül. Ebben a körzetben az alkalmi munkások meglehetősen könnyen

jutottak ideiglenes munkához. Egyik csoportjuknak a vezetője úgy tájékoztatott bennünket, hogy csupán a Humenhez csatolt egyik peremtelepülés ipari zónájában körülbelül hatezer ideiglenesen foglalkoztatott alkalmi munkás dolgozik. Az üzemtulajdonosok és az alkalmi munkások viszonylag szerény becslése szerint Humen egész közigazgatási körzetében, ami 28 korábban mezőgazdasági, mára iparosodott településből és három városnegyedből tevődik össze, körülbelül százezer alkalmi munkás dolgozik – ez a szám megközelíti Humen állandó lakosainak lélekszámát.

Interjúkat készítettünk olyan személyekkel is, akik több mint négy éve vezetnek alkalmi munkaközvetítéssel foglalkozó vállalkozásokat. Ők maguk szakképzett ruhagyári munkások, és miután évekil dolgoztak különféle üzemekben, először maguk is alkalmi munkássá váltak, majd vállalkozásuk indításakor összeállítottak egy-egy listát, amely túlnyomórészt az általuk ismert, alkalmi munkát vállaló szakképzett ruhagyári munkások neveit tartalmazta. Saját magukat „emberi erőforrásokkal gazdálkodó” vállalkozások vezetőinek tekintik. Üzleti ügyeiket oly módon intézik, hogy a vállalatuk kínálatára vonatkozó adatokat faxon megküldik az üzemeknek Dongguanban. Mint fentebb említettük, a személyi hívó kezdetben nélkülözhetetlen eszköz volt az üzemek tulajdonosaival vagy vezetőivel létesített kapcsolatok fenntartásához. Ma a személyi hívót a mobiltelefon váltotta fel. Miközben az interjúkat készítettük ezekkel a vállalkozókkal, a mobiltelefonjuk szüntelenül csengett, és az interjút számos alkalommal félbe kellett szakítani, amikor fogadták a hívásaikat.

Az alkalmi munkaközvetítő vállalatoknak jó viszonyt kell kialakítaniuk az üzemek vezetőivel, mivel az effajta vállalkozások terén meglehetősen nagy a verseny, és ma sok ilyen profilú cég működik Huangdongban. Amikor azonban a bérekről és a jutatásokról folytatott alkudozások nem vezetnek a kívánt eredményre, gyakran kapcsolatba lépnek más hasonló vállalatokkal is, hogy igényeiket egy bizonyos alapszinten egyeztessék. Ahogy az egyik üzem tulajdonosa tömören megfogalmazta: „Ezek az alkalmi munkaközvetítő vállalatok egyrészt versengenek egymással, másrészt azonban elég rafináltak ahhoz, hogy a humán erőforrásokra épülő üzleti vállalkozásuk általános nyereségességét fenn tudják tartani: az általuk kiközvetített munkások fizetését és jutatásait illetően egymással összehangoltan és következetesen lépnek fel.”

Amikor az üzemeknek sürgős rendeléseket kell teljesíteniük, a vezetőségük kapcsolatba lép ezekkel az alkalmi munkaközvetítő vállalatokkal, és megbeszéli a munkások órabérét és a közvetítő vállalatnak járó jutalék mértékét. Noha ezeknek a vállalatoknak a székhelye Dongguanban van, korábban munkások százait küldték Shenzhenbe és Zhongshanba is. Az egyik legnagyobb ilyen üzlet során, amit az általunk megkeresett vállalatok egyike egyszer lebonyolított, egyszerre hatszáz munkást tudtak küldeni valamelyik üzembe. Egy másik hasonló vállalatnál azt hallottuk, hogy akár háromezer munkást is mozgósítani tudnának, és a vállalat vezetője itt több mint ötszáz munkás mobiltelefonszámait tárolta a saját mobiltelefonján. Amikor megrendelést kapnak, ezek a cégek sohasem csak SMS-eket küldenek szét, hanem fel is hívják a szóba jöhető munkavállalókat, mivel közvetlenül és gyorsan kívánnak eredményt elérni.

Számos interjút készítettünk magukkal az alkalmi munkásokkal is. Ezek rendszerint szakmunkások, és meglehetősen sok tapasztalatuk van az általuk betölthető munkakörökben. Mégis szívesebben vállalnak alkalmi munkákat, mintsem állandó elhelyezkedésre törekednének valamely üzem munkásaként, mivel nagyra értékeli

függetlenségüket, és nem szeretik, ha kötve vannak egy-egy üzem szabályai által. Valóban igaz, hogy még a mindössze 50 munkást foglalkoztató igen kicsiny üzemek is felállítják a maguk szabályait, és elvárják, hogy a munkások azokhoz alkalmazkodjanak. Az egyik alkalmi munkás így beszélt erről:

„Alkalmi munkásként megmarad a szabadságom. Nem kívánhatják meg tőlem, hogy pontosan érkezzem az üzembe. Dupla bért kapok. Az ember fél hónapot dolgozik, aztán eljátszogathat a hónap másik felében.”

Egy másik megjegyzés:

„Noha nem kapunk alapfizetést, a béreink magasabbak. Fél hónapig dolgozunk, és egy újabb fél hónapon át azt csinálunk, amit akarunk. Ugyanannyi pénzünk van, mint azoknak, akik állandóan egy üzemben dolgoznak, és mi szabadok vagyunk. Akárhogy is van azonban, degeszre nem kereshetjük magunkat. Ez persze rendben is van mindaddig, amíg az ember boldognak érzi magát.”

Az a munkásnő, akitől a fenti idézet származik, így folytatta:

„Ha az ember állandó munkára elszegődik egy üzembe, reggel nyolckor fel kell kelnie, és blokkolnia kell a munkahelyén. Ha azonban éppen nincs munkám, akkor későn kelhetek. Az üzem állandó munkásaként még akkor is engedélyt kell kérnem az eltávozásra, ha éppen nincs semmi dolgom. Meg kell kérnem ezt vagy azt a felügyelőt, hogy írja alá a kilépőcédulámat, aztán el kell menni a biztonságiakhoz, hogy lepecsételjék. A betegszabadság kérelmezése is nagyon bonyolult, különösen akkor, ha az ember egy nagy gyárban dolgozik. Egy csomó űrlapot kell kitölteni hozzá. Most azonban alkalmi munkásként azt csinálom, amit csak akarok.”

A valóságban nemcsak az ilyen szabályokat kell betartani: a munkások nemigen szervezhetik meg tetszésük szerint a szabadidejük eltöltését sem, ha állandó alkalmazásban vannak valamelyik üzemben. Gyakran előfordul, különösen a csúcsidőszakokban, hogy szinte mindennap túlórázásra kötelezik őket, néha egészen éjfélig. Noha a túlórákért külön fizetséget kapnak, alig marad valamennyi szabadidejük, amit pedig a munkások új generációja igen nagyra értékel. Úgy tűnik, hogy az „új vándormunkások” a stabilitással szemben előnyben részesítik a szabadságot.

Amikor alkalmi munkát kapnak az üzemekben, rendszerint az üzem állandó munkásainak fizetett bér kétszereséért dolgoznak, mivel számukra az üzemnek nem kell gondoskodnia szálláshelyekről, sem pedig olyan egyéb juttatásokról, mint például a munkahelyi egészségbiztosítás. Az alkalmi munkások két fő típusra oszthatók. Az első típushoz tartozók az év első felében általában egy üzemben maradnak, majd a második félévre felmondanak, hogy alkalmi munkát tudjanak vállalni. A csúcsidőszak viszont rendszerint az év második felére esik, mivel a legtöbb üzemnek ilyenkor igyekeznie kell időben teljesíteni a megrendeléseit. A második típusba sorolható munkások alkalmi munkákat végeznek az egész év folyamán, és nem nagyon érdekli őket, hogy hány napot dolgoznak havonta. Mindaddig elégedettek, amíg a fogyasztási igényeik kielégítéséhez eleget kerestek. Dongguanban egy lakás havi bére általában 300 és 500 Rmb között van, és egy-egy lakáson rendszerint két vagy három munkás osztozik. Ha egy alkalmi munkás egy napra 100 Rmb bért követel, három-öt napi munka elegendő hozzá,

hogy kifizethesse a szobája bérleti díját, ha egyedül él, és két heti munka több mint elegendő hoz számára, amiből megélhet az egész hónap folyamán. A hónap fennmaradó napjaiban élvezheti a városi életet Dongguanban.

Az alkalmi munkások rendszerint nyilvántartásba vétetik magukat valamelyik munkaközvetítő vállalatnál. Szükségtelen mondanunk, hogy a mobiltelefonokra igen nagy szükségük van, mivel amikor munka kínálkozik számukra, azonnal elérhetőnek kell lenniük. Az nem sokat számít, hogy az ilyen vállalatok tulajdonosai vagy vezetői a rokonaik-e, vagy sem. Csak azt tartják fontosnak, hogy a vállalat tudjon munkát szerezni számukra, és jó béreket alkudjon ki nekik. A munkába hívásuk mindig telefonon keresztül történik: vagy SMS-ek útján, vagy inkább közvetlen hívással tájékoztatják őket arról, hogy mikorra kell összegyűlniük, továbbá közlik velük az üzem nevét és azt, hogy a munkahely közel esik-e a lakásukhoz, vagy nem. Ha az messzebb van, és egy ideig ott kell tartózkodniuk, akkor azt tanácsolják nekik, hogy vegyék magukhoz a napi szükségleti cikkeiket, és a munkaközvetítő vállalat vezetője kibérel egy kisbuszt, hogy a munka helyszínére szállítsa őket. Az így toborzott leendő munkatársak rendszerint nem ismerik egymást, amíg nem találkoznak az üzemben. Az így szerveződő alkalmi munkavállalások során új mobiltelefon-hálózatok alakulnak ki, és terjedőben van egy sokkal mozgalmasabb életmód, mint amit az átlagos üzemi munkások folytatnak.

Noha az alkalmi munkások szaporodása és a számukra munkát közvetítő vállalatok létrejötte nem kizárólag a mobiltelefonok terjedésével hozható ok-okozati összefüggésbe, a mobiltelefon az, ami lehetővé teszi a munkások számára, hogy azonnal elérhetőek legyenek, és alkalmi munkásként éljék az életüket Huangdongban. A munkaközvetítő vállalatok működése révén több alkalom nyílik arra, hogy a különböző helyekről érkező alkalmi munkások találkozzanak egymással, és az új ismeretségek révén egyre nagyobb, mobiltelefon-kapcsolatokra épülő hálózatokat hozzanak létre. Egy napon talán az effajta új mobiltelefon-hálózatok fognak a „lebegő” rokon hálózatok helyére lépni.

Összefoglalás

Az elmondottakat röviden összefoglalva: tanulmányunkban arra törekedtünk, hogy bemutassuk a mobiltelefon-használat alakulását Kínában, és számba vesszük ennek a mai kínaiakra kifejtett hatásait, különös tekintettel a vándormunkások körére. Kína újra-megnyitása az életszínvonal általános emelkedéséhez vezetett az országban, és a mobiltelefon-használat mint költséges fogyasztási tevékenység – az előre fizetett feltöltőkártyás rendszernek és a különböző mobiltelefon-gyártók, illetve a nagyobb országos mobiltelefon-szolgáltatók közötti versenynek köszönhetően – igen gyorsan népszerűvé vált. A mobiltelefonok gyors penetrációja változásokat hozott magával a vándormunkások életmódjában és munkavállalási gyakorlatában. A mobiltelefon luxuscikkből fokozatosan napi szükségleti cikké vált, és a szolgáltatások olcsóbbá válása a mobiltelefon-használat folyamatos növekedését eredményezte: a munkások egyre nagyobb mértékben támaszkodnak a mobilkommunikációra. Ez a „mobilfüggőség” nem korlátozódik az egyéni szabadidős tevékenységekre, hanem a korábbi elszigeteltség leküzdésével egyben új társadalmi kapcsolatokat is teremt. A kibertérben folytatott kommunikáció elősegíti az udvarlást és a románcok kialakulását, de az egyéjszakás kalandok

megszervezését is. Ám ennél is fontosabb, hogy a mobilkommunikáció révén a vándormunkások mint mozgékony alkalmi munkavállalók sokkal több információhoz juthatnak, összehasonlíthatják az adott régióban vagy annak közelében működő különféle üzemek bérezési és juttatási csomagjait, s mindez elősegíti a munkások folytonos vándorlását a jobb fizetések nyomában. Új mobiltelefon-hálózatok jöttek létre, és az alkalmi munkaközvetítő vállalatok felbukkanásával kialakult egy új üzletág, amely az emberi erőforrásokkal gazdálkodik. A mobilkommunikáció széles körű elterjedésének egyik szándékoltalan következményeként az üzemek vezetősége a munkaerő-gazdálkodás terén valóságos rémálomra emlékeztető helyzetbe került. Ám ugyanaz a mobiltelefon-készülék, amely a munkavállalókat számottevő előnyökhöz juttatja, felhasználóit egyzersmind olyan függőségbe is taszíthatja, ami felemészti keresetük legnagyobb részét. Mindezeknek a dinamikus erőhatásoknak és tendenciózus folyamatoknak a figyelembevételével ragadhatók meg az információs és kommunikációs technológiák korában megnyilvánuló társadalmi jelenségek a maguk teljes bonyolultságában – esetünkben a vándormunkások körére koncentrálva, a gazdaságilag jobb helyzetben levő dél-kínai tartományokban.

Irodalom

- Chan, Anita 2001. *China's Workers Under Assault: Exploitation and Abuse in a Globalizing Economy*. Armonk – New York, M. E. Sharpe.
- Chu, Wai-chi and Shanhua Yang 2006. *Mobile Phones and New Migrant Workers in a South China Village: An Initial Analysis of the Interplay between the 'social' and the 'technological'*. In: Law, Pui-lam et al. (eds.): *New Technologies in Global Societies*. New Jersey, World Scientific, 221–244.
- Law, Pui-lam – Yinni Peng 2006. *The Use of Mobile Phones among Migrant Workers in Southern China*. In Law, Pui-lam, Leopoldina Fortunati és Shanhua Yang (eds.): *New Technologies in Global Societies*. New Jersey, World Scientific, 245–258.
- Luo, Xia – Chun-guang Wang 2003. *Xinshengdai nongcun liudong renkou de waichu dongyin yu xingdong xuanze*. (The Working out Motives and Choice of Action of the New Generation of Village Migrants.) *Zhejiang Shehu Kexue*, no. 1.
- Metzger, Thomas 1998. *The Western Concept of the Civil Society in the Context of Chinese History*. *Hoover Essays*, No. 21, Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Stanford, Stanford University.
- Murphy, Rachel 2002. *How Migrant Labor is Changing Rural China*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Parish, William L. – Martin K. Whyte 1978. *Village and Family in Contemporary China*. Chicago, University of Chicago Press.
- Potter, Sulamith H. – Jack M. Potter 1990. *China's Peasants: The Anthropology of a Revolution*. New York, Cambridge University Press.
- Solinger, Dorothy 1999. *Contesting Citizenship in Urban China: Peasant Migrants, the State, and the Logic of the Market*. Berkeley, University of California Press.
- Stacey, Judith 1983. *Patriarchy and Socialist Revolution in China*. Berkeley, University of California Press.
- Thireau, Isabelle 1988. *Recent Changes in a Huangdong Village*. *The Australian Journal of Chinese Affairs*, 19/20, 289–310.

- Wang, Chun-guang 2001. Xinchengdai nongcun liudong renkou de shehui rentong yu chengxiang ronghe de guanxi. (The Social Identification of the New Generation of Village Migrants and Its Relationship with City-village Mergers. *Shehuixue Yanjiu*, No. 3, 63–76.
- Yang, Shanhuo – Wai-chi Chu 2006. Shouji: quanqiuhua beijing xia de „beidong” jieshou he „zhudong” xuanze – zhusanjiao diqu nongmingong shouji xiaofei de wenhua he xintai de jiedu (Mobile Phone: Selecting on Their Own Initiative under the Background of Globalization). *Social Sciences in Huangdong*, No. 2, 168–173.
- Wolf, Margery 1985. *Revolution Postponed: Women in Contemporary China*. Stanford, Stanford University Press.